

(a szenvedély) *τήνδε γ' ἔχουσιν*. Ant. 929—930. ζ) *αἶμα χειμάζον* (szerencsétlenségbe dönteni) *πόλιν*. O. R. 101. η) *πάντα γὰρ συναρπάσας θύελλ' ὅπως βέβηκας*. El. 1150—1151. Hasonlat. θ) *οὔτοι νεμεσητόν, ἀλύοντα χειμερίῳ* (heves) *λόπη καὶ παρὰ νοῦν θροεῖν*. Phil. 1193—1195. ι) *Ἐρμῶν ὄρος παρεπεμφεν ἐμοὶ στόνον ἀντίτυπον χειμαζομένῳ* (kinzott). Phil. 1459—1460. 3. A vihar és a felhő: *καὶ σε καὶ τὸ σὸν λάβρον στόμα σμικροῦ νέφους τάχ' ἂν τις ἐκπνεύσας μέγας χειμῶν* (ha elmulik béketűrésem és kitör haragom) *κατασβέσειε τὴν πολλὴν βοήν*. Ai. 1147—1149. Allegoria. 4. A felhő: α) *νεφέλη* (a könnny) *δ' ὀφρύων ὑπερ αἵματόεν μέθος αἰσχύνει*. Ant. 528—529. β) *ἀνέφελον* (nyílt) *ἐπέβαλες οὐ ποτε καταλύσιμον*. El. 1246. γ) *Κενταύρου φοινία νεφέλη* (a ruha) *χρῖει δολοποιὸς ἀνάγκα πλευρά*. Trach. 831—833. 5. A felhő és a sötétség: *ἰὼ σκότου νέφος ἐμὸν* (vakságom sötétsége) *ἀπότροπον*. O. R. 1313—1314. 6. A villám: *τοιάνδ' ἐν ὄψει λόγγας θηρατηρίαν ἔρωτος, ἀστραπήν* (a fény) *τεν ὀμμάτων ἔχει*. Fr. 421. 7. A cikázó villám és a délnyugoti szél: *λαμπρᾶς γὰρ ἄτερ στεροπῆς ἄξιας ὄξυς νότος ὡς λήγει, καὶ νῦν φρόνιμος νέον ἄλλος ἔχει*. Ai. 257—259. Hasonlat. 8. A hőség, a záporosó és a szél: *καὶ νῦν οὐ θάλπος* (a fájdalom) *θεοῦ, οὐδ' ὄμβρος* (a szerencsétlenség) *οὐδὲ πνευμάτων* (a kellemetlenség) *οὐδὲν κλονεῖ*. Trach. 145—146. 9. A záporosó és a jég: *γένει' . . . μέλας ὄμβρος* (a könnny) *γάλαζιά* (a vér) *δ' αἵματοῦσά' ἐτέγγετο*. O. R. 1278—1279. 10. A harmat: *ἣ που ἀδινῶν χλωρὰν τέγγει δακρύων ἄγναν* (a csöpp). Trach. 847—848. 11. A hó: l. xxiv, b, 16. 12. A havas tél és a termékeny nyár, a zordon éj és a fénylő nappal, a viharos szelek és a (nyögő) tenger (és a mindent legyőző álom): *τοῦτο μὲν νιφοστιβεῖς χειμῶνες ἐχωροῦσιν ἐνθάροπα θέρει, ἐξίσταται δὲ νυκτὸς αἰανῆς κύκλος τῇ λευκοπόλῳ φέγγος ἡμέρα φλέγειν* *θειῶν τ' ἄημα πνευμάτων ἐλοίμισε στένοντα* (háborgó) *πόντον' ἐν δ' ὀπαρχατῆς ὕπνος λύει πεδῆσας* (az erős meghajlik a méltóság elött), *οὐδ' αἰεὶ λαβῶν ἔχει*. Ai. 670—676. Allegoria. 13. A nap-sugár: *ὦ Διὸς ἀκτίς* (a villám). Trach. 1086. 14. A fénylő csillag: *κῆρ' ἐπανηῶ τῆσδε τῆς φήμης ἄπο θεορκότ' ἐχθροῖς ἄστρον ὡς λάμψειν ἔτι*. El. 65—66. Hasonlat. 15. A folyton változó hold: *ἀλλ' οὐμὸς αἰεὶ πότμος ἐν πυκνῷ θεοῦ τρόχῳ κυκλεῖται καὶ μεταλλάσσει φύσιν*. ὡσπερ *σελήνης δ' ὄφει εὐφρόνα δύο στήναι δύναιτ' ἂν οὐποτ' ἐν μορφῇ μιᾷ, ἀλλ' ἐξ ἀόηλου πρῶτον ἔρχεται νέα πρόσωπα καλλύνουσα καὶ πληρομένη, ἠώτάνπερ αὐτῆς εὐγενεστάτη φανῆ, πάλιν διαρροεῖ καὶ μὴδὲν ἔρχεται*. Fr. 713. Hasonlat.

Vessünk most egy pár pillantást Aeschylus és Sophocles tropusaira, s hasonlítsuk azokat össze egymással:

Mindkét költő az attikai történet egy egy korszakát képviseli: Aeschylus a perzsa háborúk, Sophocles Perieles korszakának embere. Kivüláglík ez nemcsak drámáik tárgyának megválasztásából és tendenciájából, hanem egész határozottsággal magukból az aránytropusokból is.

Míg Aeschylus különös nyomatékkal emeli ki az individuumot, addig Sophocles embertől vett aránytropusai alig teszik Aeschylus hasonezímű aránytropusainak egy harmadát, és ez természetes is, mert egy oly harczerfiu phantasiájában, ki a persa háborúk korában élt, abban a korban, mikor még mindent a személyes vitéség döntött el a harc terén, mondom, egy oly férfiu phantasiájában mindenesetre jobban kimagasodik az individuum, mint egy olyannál, ki Perieles korszakában sokáig élvezte a béke áldásait.

Míg Sophoclesnél csak egyetlen egy árva tropust találunk a vallás és mythologia köréből, addig Aeschylus huszonhetet nyújt nekünk, daczára annak, hogy hátra maradt művei nem képezik egészen Sophocles hátra maradt műveinek két harmadát (ide számítva mindkét költőnek fragmentumait is). De ez is csak korszakuknak s egyéniségüknek kifolyása: Aeschylus, kinek atyja Euphotion az eleusisi mysteriumok papja volt, bizonyára több vallásos érzellemmel bírt, mint a rhetorika és philosophia emlőin Pericles fölvilágosodott és szabadelvű korában fölnövekedő Sophocles. Tökéletesen iszszük, hogy a miatti keservében távozott Siciliába Aeschylus, hogy annyira félre tudták őt érteni mikor a mysteriumi titkok elárulásával vádolták, és nem azért, mert az ifju Sophocles őt legyőzte!

Korszakához és jelleméhez képest Aeschylusnál a versenyjátékok, a háború és az állami élet is jóval nagyobb szerepet játszanak mint Sophoclesnél, s nagyon helyesen mondja Ernst Curtius a görögök történetében (2, 266, harmadik kiadás): «Sophocles war so wenig wie Aischylos dem öffentlichen Leben fremd, aber er war ganz Dichter und hatte keine Neigung, sich durch Staatsgeschäfte und Parteitreiben die heitere Ruhe seines Geistes zu trüben».

Érdekesek Aeschylus orvostudományból vett meglehetősen számmal előforduló aránytropusai. Oly föltűnően hatásosak és éle-

sek azok, hogy önkénytelenül arra a gondolatra jutunk, hogy a marathoni, artemisiumi, salamisi és plataeaei heves harcok egy költői fogékony kedélyre való rendkívül mély benyomásainak kifolyásai. Bizonyosan látta a költő a derék görög harcosokat egymása dőlni iszonyu fájdalmak között, s tán szemtanuja is volt ama megható marathoni episodnak, mikor testvére Cynaegirus, ki egy menekülő perzsa hajót lelkesültségében kezével vélt visszatarthatni a parton, az ellenség fegyvereitől összevagdálva bukott a tengerbe!

Az ember, vallás, mythologia, versenyjátékok, háború és állami életből vett aránytropusok föltűnő nagy száma határozottan tanuskodik tehát a perzsa háborúk korának és egy abban élő genialis költőnek korával mindenben congenialis szelleméről, míg ama körülmény, hogy a vadászat, lótenyésztés és lóverseny, baromtenyésztés és kertészet köréből vett képek aránylag sokkal inkább előtérbe lépnek Sophoclesnél, ismét csak Pericles fénykorára vall, melyben a béke eme művei nagy lendületet nyertek, s arra a költőre, kinek a béke mindezen művei nagyon is kedvére voltak.

A két költőnek a hajózásból és a természetből vett képeik oly számosak, oly szépek, oly nagyszabásuak és hatalmasak, hogy lehetetlen egy részről észre nem vennünk, mint ragyog felénk műveikből Athenae nagy tengeri hatalma, s be nem látnunk, mint ragyogtatja azt két örömtől ittas, hazájára büszke költő felénk, más részről meg nem tapasztalnunk, mint szerette e két költő a természetet, minél szebbet és nagyobbab a földön, tán hazájukat és nemzetüket kivéve, alig ismertek.

Főntebb említettük, hogy Aeschylus ránk maradt művei nem képezik egészen Sophocles hátra maradt műveinek két harmadát, s ennek dacára Aeschylus aránylag több mint még egyszer annyi aránytropussal, míg viszont Sophocles, ismét csak aránylag számítva, jóval több synecdochével és metonymiával birt. E tény határozottan azt bizonyítja, hogy Aeschylus phantasiája sokkal dúsabb, míg Sophoclesnél a reflexió túlnyomó. Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy Aeschylus nagyobb költő Sophoclesnél, ellenkezőleg! Épen azért, mivel Sophoclesnél a reflexió túlnyomó, tartjuk őt nagyobb tragicusnak is. A reflexió az, melynek segítségével a dramaticus a cselékvényt szövi, a jellemek összeütközését s a catastrophát, tragicumot előidéz, de nem a phantasia. Az inkább a lyra s különösen az epos körébe tartozik,

mig a drámában háttérbe szorúl a reflexió előtt, minek leghatásosabb költői kinyomata a synecdoche és a metonymia. Innen van az, hogy e két tropust nagyrészt a dialogusban találjuk, ott, hol cselekvény és conflictus van, szóval: e kettő a dialogus fegyvere. De be kell vallanunk, hogy e fegyverek semmivel se élesebbek a görögök legnagyobb tragicusánál, Sophoclesnél, mint Aeschylusnál, tán a világ legplasticusabb tragicusánál. Ha Sophocles így beszél: «sebesebben jöttem semmint lábam akarta» (e. h. én akartam), «magoktól taszították a láb csuklóját» (e. h. engemet), «félek mint a vadgalamb szeme» (e. h. vadgalamb), «atyád sírja nagy szem» (e. h. bizonyíték), «vért (e. h. tört) tartva kezében», «kedvező lapáttal (e. h. széllel) kikötöttem» stb., akkor Aeschylusnál is lehet ilyeneket olvasni: «gyilkosságba (e. h. vérbe) mártva kardját, «nem kis kézzel (e. h. nem minden költség nélkül) építettem», «aludt vért szívta ki a gyilkosságból» (e. h. a meggyilkoltak testéből), «fegyverre szólítja a kiabálást» (e. h. a lázadó polgárt), sőt ha ilyeneket is hallunk tőle: «a byblus gyümölcse nem győzi le a kalászt» (e. h. az aegyptusi nem győzi le az argosít), «barátaim nyaktekeresére (e. h. barátaim után való vágyamra) emlékeztetél», akkor nyilvánvaló, hogy túl is tesz Sophoclesen.

Aeschylus reflexiójának élesebb fegyvere tehát jóval kisebb a Sophoclesénél, de phantasiája sokkal hatalmasabb. Nem ok nélkül nevezi ő drámáit Homerus lakomája morzsáinak: meglátszik ez aránytropusaiban is. Phantasiája egészen rokon az epos plasticus phantasiájával, s oly erősen él benne, hogy hatalmas képei az epicus szellem colossalis romjai gyanánt tűnnek föl. Egy oly költő, ki a képző művészetek minden ágát: a tánczot, éneket, zenét, költészetet, építészetet szobrászatot és festészetet föltünteteti képeiben; egy oly költő, kinek pl. a versenyjátékokból vett aránytropusaiból egy egész plasticus képet alkothatunk: a midőn látjuk a versenytér, annak ketős futópályáját, a harezbirákat s a futni induló versenyzőket, más részt meg látjuk a birkózót, a mint háromszor összeesap versenytársával, a mint azt földre teríti s a mint a legyőzött helyébe egy másik lép a versenytérre, hogy a győztesselem megmérkőzhessék; egy oly költő, ki a fátyolt, menyasszonyt, nézést, lélekzést, fölugrást, napfényt és a csapódó hullámot, ki a hajót, istenfélő férfit, gonosz hajóst, melegséget, idegent megvető, istenről megfélelkező polgárokat, ostort és a vadászhalót, ki a kicsinyeitől megfosztott, fészké-

ből légbe emelkedő, ijedten körben röpülő keselyüt, evezőt, evezést és a bevándorlottat, ki az anyjától elrabolt, bárányokat szétmarczangoló, növekedő, vérengző természetű oroszlánkölyköt, csecsemőt, áldozó papot, csöndes tengert, löveget és a virágot, szóval ki a költészet polychromiájaként oly különböző elemeket alkot egy képpé, mondom: egy oly költő valóban hatalmas plasticus szellemmel bírhatott. Már csak e tekintetben is nagy veszteség az, hogy nem bírjuk Aeschylus összes műveit. Ki tudja, vajjon nem találtunk volna-e nála a versenyjátékokból vett aránytropusok módjára több oly plasticus egységű képet! Mert annyit meglevő műveinek alapján is merünk állítani, hogy Aeschylus phantasiája nagyszabású képekben varázsolta maga elé az emberi élet és a természet jelenségeit, s hogy ő költői ösztönszerűséggel igyekezett e nagyszabású képek minden vonását műveiben megörökíteni. Mily különséget találunk e tekintetben közte és Sophocles között! Képei sokkal kisebb szabásuak: a tenger áramlata, dühöngő Thraciai szelek, Erebus, fekete homok és a hullámtól korbácsolt tengerpart; a hajó ingása, fej, és a tenger mélysége; a szomorú hangú madár és a kicsinyektől kifosztott fészek; a havas tél, termékeny nyár, zordon éj, fénylő nappal viharos szelek, nyögő tenger és a mindent legyőző álom; ezek, igaz hogy szintén igen szép, de jóval kisebbszerű képei, melyek alig vannak itt-ott egy egy különböző elemmel vegyítve: a költészet polychromiája nála majdnem egészen kivész, s általában véve mondhatjuk, hogy a mily mértékben fejlődött a görögöknél a plasticus szellem az építészetben és szobrászatban, oly mértékben enyészett az a költészetben.

Nem mulaszthatjuk el végül azt, hogy ki ne fejezzük érdekeltségünket Euripides iránt, s ki ne jelentsük, hogy szándékunk belépni e mogorva attikai múzsa hábar tizenkilenc bilincsesel elzárt templomába, de csak akkor, ha kezünkben lesz a hozzá való kulcs, értjük Dindorf készülöben lévő szótárát Euripideshez, kinek aeschylusi szótára igen kitünő segédeszköznek bizonyult több nehéz és romlott hely megmagyarázásánál.

PECZ VILMOS.